

תורה, נביאים, כתובים

משנה, תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי,
מדרשים, זוהר, פיוטים

גאונים, ראשונים, אחרונים, מפרשים,
צדיקים, פוסקים, מקובלים

דרשות, תקנות, סיפורים, מנהגים,
ארצות, מקומות, דור אחר דור

ס. הלכה, ס. חסידות, ס. מוסר, ס. קבלה

דעת תורתנו הק'

בענין

לבוש הצניעות

פשט - רמז - דרוש - סוד

ליקוט בענין כיסוי הפנים

• הקדמה

- פרק א: איך הלכו האמהות הקדושות
- פרק ב: איך הלכו בזמן חז"ל
- פרק ג: במשנת הראשונים והפוסקים
- פרק ד: במשנת גדולי החסידות
- פרק ה: על מה צווחו רבותינו ומה צווחו
- פרק ו: איך הלכו בא"י בכלל ובירושלים בפרט

- פרק ז: איך הלכו במדינות אחרות
- פרק ח: האם הבתולות ג"כ בכלל
- פרק ט: למה לא הלכו כך בכמה מקומות
- פרק י: אם הוא לבוש הגוים וממי לקח
- ואם צריך ללמוד מהם
- פרק יא: מה זוכות אלו ההולכות כך
- פרק מיוחד: על דרך חכמת האמת

וזאת למודעי! שכל המובא כאן הוא אך ורק העתקות לשון הספה"ק כלשונם ממש בלא שום שינוי כלל.

פרק א

איך הלכו האמהות הקדושות

שרה

א. איתא בזוה"ק פרשת לך לך (דף פ"א ע"ב) וז"ל: וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרָי אֲשֶׁתוֹ הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפֹּת מְרָאָה אָתָּה, וְכִי עַד הָיְתָה שְׁעָתָא לֹא הוּא יָדַע אַבְרָהָם דְּאִשָּׁה יִפֹּת מְרָאָה הוּוֹת, אֲלֵא הָא אֹקְמוּהּ, דְּעַד הָיְתָה שְׁעָתָא לֹא אִסְתַּכַּל בְּדִיוקְנָא דְּשָׂרָה מִסְגִּיאוֹת צְנִיעוּתָא דְּהוּת בִּינְיָהוֹן, וְכַד קָרִיב לְמַצְרִים אֲתַגְלִיֵּא אִיהִי וְחִמָּא בָּהּ. מִפְּרִשׁ בְּזִיו הַזֹּהֶר, דְּהִיתָה פְּנִיָּה מְכֻסָּה בְּמִסוּהָ וְנִתְגַּלּוּ פְּנִיָּה ע"י רוּחַ שְׁאִינָה מְצוּיָה. וּבְמִתּוֹק מַדְבֵּשׁ פִּי' וְז"ל: ע"י אִיזוּ סִיבָה נִתְגַּלּוּ פְּנִיָּה וְאִז רָאָה אוֹתָהּ פִּתְאוּם.

ב. כתוב בחתם סופר עה"ת (פר' וירא ד"ה מעשים הא') וז"ל: ובאמת יש לתמוה, מי לנו צנועה משרה אמנו, איך ידעו הפלישתים שהיתה יפת מראה והלא כסתה פניה, וכו' יעוי"ש.

ג. בספר חכמה ומוסר לראש רבני חלב שבסוריא (דרך הצניעות פרק א') כתב וז"ל: שאז"ל על שרה אמנו וכו', שתמיד היתה מכסה פניה אפילו בביתה. (ועי' באריכות בהקדמה).

ד. בפסוק (בראשית כ' ט"ז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נִתְּנִי אֵלַי פֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא לָךְ כָּסוּת עֵינַיִם לְכָל אִשָּׁר אֲתָךְ וגו'. מפרש במדרש האור לרבינו נתנאל (מתימן - מתחילת אלף השישי, ואחרים קראוהו מאור האפלה) וז"ל: הרי זו הכסות לך לפי שאת מכסה עיניך מכל אדם אפילו מכל אשר אתך, שאפילו אברהם היתה מכסה פניה ממנו.

ה. ובאברבנאל (שם) פי' וז"ל: שאותו האלף כסף שנתן לאברהם יהי' לקנות מהם כסות עינים לך ולכל אשר אתך בבית מהנשים, והכסות עינים

הוא המסוה שהנשים הצנועות נוהגות לשאת על פניהם ואמר זה דרך מוסר כאומר אותו דבר מועט שנתתי לאברהם הנה הוא לך לקנות ממנו מסוה וכסות עינים לך ולנשיך.

ו. וכעין זה פי' בספר שמנה לחמו (שם) וז"ל: כָּסוּת עֵינַיִם. אפשר שנתן לה מסוה על פניה לבל יוכלו להסתכל ביופיה כדי שלא יתאוו לה מחמת יופיה, וזהו כָּסוּת עֵינַיִם.

ז. ויעויין מה שכתב הגר"א בביאורו לתקוני זוהר (דף ק: תקון ס"ט ד"ה דאיהו כסות עינים) וז"ל: ופשטא דקרא כָּסוּת עֵינַיִם שלא יסתכלו בה כמ"ש המפרשים. (אמנם דבריו מתפרשים בתרי אנפי, ועי').

ח. בספר בניהו לבעל הבן איש חי (מגילה י"ד). כתב וז"ל: יִסְכָּה שֶׁהַכֵּל סָכִין בְּיוֹפִיָּה וְכוּ', וְאִם הִיָּה קוֹרָא אוֹתָהּ בְּכַתּוּבִים הַמְדַּבְּרִים מֵעַת נִשּׁוּאִיָּה עַד עַת פְּטִירָתָהּ בְּשֵׁם זֶה שֶׁל יִסְכָּה שִׁישׁ בּוֹ מִשְׁמַעוֹת זֹא ג"כ דֶּהֱכַל סָכִין בְּיוֹפִיָּה הִיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁלֹּא הִיתָה צְנוּעָה ח"ו, שֶׁאִם צְנוּעָה אֵיךְ הִיוּ רּוֹאִין אוֹתָהּ הַכֵּל וְסָכִין בְּיוֹפִיָּה, וּבִאֲמַת לֹא כֵן הַדְּבָר כִּי בִּאֲמַת הִיתָה צְנוּעָה וְשׁוּם אָדָם לֹא רָאָה אוֹתָהּ וְלֹא נִרְאִיתָ אֲלֵא פַּעַם אַחַת דֶּרֶךְ מִקְרָה בִּירִידָתָהּ לְמַצְרִים וְכוּ'. (ועי' להלן ריש פרק ח' המשך דבריו).

רבקה

ט. יונתן בן עוזיאל מתרגם על הפסוק (בראשית כ"ד ס"ה) וַתִּקַּח הַצִּעִיָּה וַתִּתְּנָס, וְנִסִּיבַת רִדְיָא וְאֲתַעֲטִיפַת בֵּיהּ, וְז"ל הַחֲתָם סוֹפֵר (שם): לִקְחָה הַצִּעִיָּה וְכִסְתָּהּ פְּנִיָּה. (וכן איתא בחתם סופר עמ"ס כתובות דף י"ז: מהדו"ת [תקס"ב] ד"ה קריתא).

י. וכן בילקוט מעם לועז (שם) כתב וז"ל: ואז כסתה יפה פניה בצעיף.

הקדמה

תוכחת מגולה מדברי הגאון
ר' אברהם ענתבי זצוק"ל

... גם הנשים הצנועות יש להם ללמוד מנשים אשר באהל שאף עפ"י שעדין לא קבלו התורה ומצותיה ואפ"ה היו צנועות וזהירות מאד מאד בעצמם.

פוק חזי מה שאז"ל על שרה אמנו שלאחר כמה שנים שלקחה אאע"ה לא הכיר ביפיה מרוב צניעות שהיה בה, ולא הכירה אלא ע"י מעשה שהיה שאמר לה עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את, מלמד שכל השנים שהיתה עמו לא הכיר בה, שתמיד היתה מכסה פניה אפילו בביתה כדי משום שלא יכנס אדם פתאום, ובפרט ביתו של אברהם אבינו ע"ה שהיה פתוח לרבים לכל עוברים ושבים, ואפילו עת שבאו המלאכים לא יצאה חוץ לאהל וא"ל איה שרה אשתך והשיב להם הנה באהל וצנועה מאד, ואין דרכה לצאת לפני האורחים.

וכן ג"כ בתמר שדרשו ז"ל שלא הכיר בה יהודה חמיה, משום שהיתה מכסה פניה אפילו בביתה עם בעלה כמו שהיתה עושה שרה. ופוק חזי מה זכו

ששרה היתה אם כל ישראל ויצאו ממנה כמה מלכים ונביאים וחכמים וחסידים לאין חקר ומספר, וגם תמר יצאו ממנה כל מלכי בית דוד ומשיח ישראל, והרי אלו שעדין לא נצטוו ואפ"ה היו צנועות הרבה עד מאד, וא"כ אנו שנצטוינו וקבלנו עלינו את התורה ומשפטיה עאכ"ו שצריכין הנשים להיות צנועות.

וא"כ אהה על דורותינו אלה שאפילו בעת שהולכות ברה"ר אינם מכסות את פניהם שאפילו מתעטפות בצעיף אינם מתעטפות יפה יפה וכל פניהם יראה וימצא לעין כל רואיהם, ורואים אותן אחד גוי ואחד ישראל, וכל רואיהם יכירום ואינם מרגישות בעצמם שהכל צופים בהם לחזות יפיים, ומזה נולד כמה תקלות נזיקין וחבלות ומביאים בני אדם לידי הרהור עבירה וחוטאים ומחטיאים את הבריות.

והיה להם ללמוד ק"ו מנשי הנכרים שכולם נוהגות חוץ מהצעיף נותנות מסוה על פניהם כשהולכות ברה"ר כדי שלא יסתכל בהם שום אדם כלל. ואיך אנחנו בני ישראל לא נלך בחוקותיהם בזה הדבר מק"ו, ואיך שפחה תירש גבירתה שזאת היתה הצניעות נחלת עבדי ה' אלו נשי בני ישראל, ואיך נחלתנו נהפכה לזרים, ועל זאת ידו כל הדווים ויחרדו איש אל רעהו, ואיך לא נחריד לבבם לבטל מהם מנהג הרע הזה שהולכים ברה"ר בלתי מסוה על פניהם.

וגם אני שמעתי שהגויים מדברים סרה ומלעיגים על נשי ישראל והיו לעג בפיהם ואומרים שלא כך היו נשים העבריות שאנו יודעים שהיו צנועות הרבה, ואיך עתה נהפכו מטובה לרעה, ואוי לאזנים שכך שומעות. וגם שמעתי שבכל גלילות ישראל עד היום הזה שמנהג נשי ישראל שנותנות מסוה על פניהם מלבד הצעיף, ואפילו בביתם לא יסירו המסוה מעל פניהם, ואחד משלוחי א"י הגיד לי שנתאכסן בביתו של

יא. ומובא במדרש רבה (בראשית פרשה ס' פסקא ט"ו ופרשה פ"ה פסקא צ') שנים נתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר (משווה רבקה לתמר, ע"י בסמוך אות י"ח. ועיין עוד בזה להלן פרק י"א אות ו').

יב. בספר שפתי כהן על התורה, מגורי האר"י ז"ל (סוף פרשת חיי שרה) כתוב וז"ל: בצעיף ונתתפס, לפי שכסתה פניה זכו בניה לענני כבוד וכו'. (ועי' עוד להלן פרק י"א אות ה').

יג. כתב בספר דבר בעתו מתלמידי האריז"ל (דף פ"ג ע"ב ד"ה והרדדים) וז"ל: שהצעיף הוא שמכסה כל גופה ופניה. ובסמוך לו (דף פ"ד ע"א) עה"פ ונתת פתיגל (ישעיה ג' כ"ד) כתב וז"ל: והוא הצעיף כמ"ש ברכקה ונתקח הצעיף ונתתפס. (ועי' באריכות בפרק האחרון אות ג').

יד. בספר עוד יוסף חי - דרשות (פר' ויצא ד"ה עודנו) כתב וז"ל: כי רחל אמנו ע"ה היתה לובשת על פניה פרגוד, שהוא סודר מנוקב נקבים קטנים שקורין בערבי "כיליי", שהיא רואה ואינה נראית וכו', שהיתה הולכת בדרך צנוע על ידי הפסק וכו'. (ועי' עוד מש"כ בספרו בן יהודע מגילה יג: ד"ה ומאי צניעותא דהויא ברחל. וראה עוד בספר שיחות הר"ן אות פ"ו בענין רחל).

טו. ראה אות הסמוך לגבי דינה. (וקל וחומר לאמה, ועוד ק"ו לנשואה, ובפרט שעליה דרז"ל כאמה בתה לגריעותא, ועי').

טז. מובא במדרש רבה (בראשית פרשה פ' פסקא ה') ונתצא דינה בת לאה מיד וירא אתה שכם בן חמור, ר' שמואל בר נחמן אמר שגלה בה זרועה, מפרש העץ יוסף וז"ל: כלומר שנתגלה בה זרועה ועל ידי זה ראה ביפיה, כי לא יתכן שלא כסתה פניה ביציאתה. (ובמהדו' כ"י נוסף) וזהו מרומז בכתוב וירא אתה שכם כלומר שראה בה את השכם שהוא הזרוע מלשון משכמו ומעלה, מדלא קאמר וירא שכם בן חמור אותה.

יז. אולם ביפה תואר השלם (שם פסקא א') ביאר באופן אחר וז"ל: ונתצא דינה, לראות בבגות הארץ שנראה שהיה קצת פריצות בה שיצאה אנה ואנה בגילוי פנים עד שראה אותה שכם וכו'.

יח. כתוב בתורה פרשת וישב (בראשית ל"ח ט"ז) ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה, פירש"י וז"ל: כי כסתה פניה ולא יכול לראותה ולהכירה, ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה, לפיכך לא חשדה.

כותב ע"ז רבינו אליהו מזרחי וז"ל: כי כסתה פניה ולא יכול לראותה ולהכירה, לא ולכן חשבה לזונה כי אדרבא דרך נשים צנועות לכסות פניהם בשוק. וכן בשפתי חכמים כתב וז"ל: אדרבה צנועה היא כיון שכסתה את פניה. (וכן

מבואר במהרש"א הובא בסמוך אות כ"א. ודומה לזה כתב בספר דברי דוד עה"ת לבעל הט"ז, ביאור יפה ברש"י הנ"ל שכוונתו ליישב פשוטו עם מדרשו).

יט. ולהלן כותב רש"י (פס' כ"ו ד"ה ממני) וז"ל: ורז"ל דרשו (מכות כג:), שיצאה בת קול ואמרה, ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה, גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל. (ועי' בזה עוד להלן ריש פר' י"א).

כ. ובגמ' (מגילה י: סוטה י:) אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים, מנלן, מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה, משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה, אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה ולא הוה ידע לה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים.

פרש"י במגילה (שם) וז"ל: שכסתה פניה בבית חמיה, לפיכך לא הכירה עכשיו שאף בביתו לא ראה פניה שיהא מכירה, ובסוטה (שם) פירש וז"ל: דכסתה פניה בבית חמיה, ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפיכך לא הכיר בה. ולשון רבינו בחיי (בראשית שם): שמעולם לא גלתה פניה בבית יהודה.

כא. ובמהרש"א (סוטה שם) כתב וז"ל: משום דכסתה פניה. דליכא למימר בהיפוך וכו', דהא כיון דאין דרך הזונות לכסות פניהם וכו', ורש"י בחומש פירש לפי דרשה דהכא, כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה עכ"ל, ולפי"ז ניחא דכי כסתה פניה הוה שפיר טעם לויחשבה לזונה, משום דכסתה פניה בבית חמיה כדרך הצנועות והך אשה לא כסתה פניה כדרך הפרוצות, לכך לא חשבה לתמר אלא שהיא זונה וק"ל.

כב. בילקוט שמעוני וישב (בראשית קמ"ה) איתא, כיוון שכסתה פניה אמר אלו היתה מופקרת לא היתה מכסה פניה.

כג. וראה להלן פר' ד' אות ב' דברי בעל הבני יששכר.

כד. ובספר עקידת יצחק על התורה (שער כח) כותב וז"ל: והנה היא כסתה פניה כמנהג הנשים הכשרות וכו'.

כה. וז"ל העץ יוסף (על עין יעקב סוטה י:): דכסתה פניה בבית חמיה כדרך הצנועות וכו'.

כו. בספר יין הרוקח על מגילת רות (לרבינו אלעזר מגרמיזא שבאשכנז - בעל הרוקח, והובא בילקוט מעם לועז) פירש על הפסוק (רות ג' ט"ז) ונתבוא אל חמותה ונתאמר מי את בתי, וז"ל: שהיתה מכוסה במסוה.

כז. הב"ח בספרו משיב נפש (שם פס' י"ד-ט"ו) כותב

פנינים מדברי חז"ל וספה"ק

שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב (תנא דבי אליהו רבה פרק כה)

הרי שנשתבחו האמהות בפרט בצניעות, כי עיקר הקדושות והטהורות שרה רבקה רחל ולאה זיע"א אשר הדריכו עצמן בדרכי הצניעות ולמפורסמות אין צריך ראייה. (מהר"ל - גבורות ה' סוף פרק ס') (שבט מישור פרק ו')

הני נשי בנות ישראל הקדושות כמה צריך להתנהג בדרך צניעות בכל מעשיהן ולאחוז בדרכי אמותינו מה שאנו בג"י מורגלים כמעט בכל תפלה, שיזכר לנו הקב"ה זכות אבות, היינו, אם נלך מעט בדרכיהם

לבוש הצניעות

וז"ל: כי רות לרוב צניעותה שמה עליה מטפחת נוספת לכסות ראשה ופניה ורוב גופה.

אסתר

כח. יעויין פרק אחרון אות ב' בדברי האריז"ל. (משווה אותה לרבקה ותמר, אך אינו מוכח, ועי').

פרק ב

איך הלכו בזמן חז"ל

א. בפסוק (ישעיה מ"ז ב') קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך. פי' המצודת דוד וז"ל: דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם במסוה והוא מכסה דק, ולזה אמר, כשתלכי גולה תגלי המכסה ההוא מעל פניך כדרך השפחות הבזויות.

וכן מפרש במצודת ציון על הפסוק (שיר השירים ד' א') עיניך יונים מבעד לצמתך וז"ל: צמתך הוא המסוה המכסה את הפנים. (וכן פי' שם ד' ג', וגם שם ו' ז'). וכן פירש רבינו סעדיה גאון בפירושו לאיוב (י"ח ט').

ב. וכתב בקיצור אלשיך וש"מ (שם) וז"ל: הנה יפה רעיתי גם בפרט כי עיניך יונים וכו' מבעד לצמתך לא כשאר הנשים שהם מגלים הסבכה הוא המסוה שעל פניה כדי להראות יפיה, אמנם עיניך הם מבעד לצמתך, הם תחת השבכה שלא יביטו בך זרים.

ג. בגמ' (שבת ס"ה.) ערביות יוצאות רעולות, ומדיות פרופות, וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה, פרש"י בגמ' וז"ל: ערביות. נשים ישראליות שבערב, יוצאות רעולות, דרך ערביות להיות מעוטפות ראשן ופניהם חוץ מן העינים. והרע"ב על המשנה פי' וז"ל: בנות ישראל שבערביא, יוצאות רעולות מעוטפות בראשם ופניהם מכוסות חוץ מן העינים כדרך הערביות.

ד. וכן היה דרך הצנועות בכלל, כדאיתא בגמ' (שבת פ.), כחול כדי לכחול עין אחת, עין אחת הא לא כחלי, אמר רב הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת, פירש"י וז"ל: צנועות שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין אחד לראות וכוחלות אותו. ובר"ן על הרי"ף (ל"ג ע"ב) כתב וז"ל: מפרש בגמרא דצנועות מכסות כל פניהם חוץ מעין אחת וכו'. וכן פירשו הרע"ב והתפא"י על משנה זו. (והכא לא מיירי במקום מסוים אלא בכל המקומות).

ומקשינן בגמ' מיתיבי ר' שמעון בן אלעזר אומר, כחול אם לרפואה כדי לכחול עין אחת אם לקשט בב' עינים, תרגמא הלל בריה דר' שמואל בר נחמני, כי תניא ההוא בעירניות. פירש רש"י וז"ל: בנות כפרים אינן צריכות צניעות כ"כ שאין שחוק וקלות ראש מצוי שם ועמה מועטין ואינן מכסין פניהם וכוחלות ב' עיניהם. ובפסקי הרי"ד פירש וז"ל: בעירניות, שאין כ"כ צנועות ומגלות שני עיניהם.

ה. ובמאירי (שם ע"ח:) כתב וז"ל: כדי לכחול עין אחת ופי' בגמ' בצנועות שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין וכו', ושיעור זה אף בשאין צנועות הואיל והוא חשוב לצנועות, שרוב בנות צנועות הן.

ו. וכן בירושלמי שבת (פ"ח הלכה ג') אמר רב מנא מה תנא חוששת, אלא שכן אשה כוחלת אחת

מעיניה, ומטמנת חברתה, ויוצא לשוק, פירש הפני משה וז"ל: שכן אשה כוחלת אחת מעיניה ומטמנת השניה ויוצאת כך לשוק, ודרך הצנועות לעשות כן מפני שהולכות מעוטפות ואינן מגלות אלא עין אחת לראות, וכהאי דכתיב (שיר השירים ד' ט') לבבתיני באחת מעיניך אלמא שמדרך הצנועות כך הוא. (וכן פירשו שאר מפרשים פסוק זה, עיין באות הסמוך, וכן בפרק י' אות ו'). וכן פירש שם בקרבן העדה.

ז. איתא בתנא דבי אליהו (רבה פרק ה') וז"ל: לבבתיני באחת מעיניך באחד ענק מצולניך (שיר השירים שם), משל למלך שקדש את האשה ונראית לו באחת מעיניה והיה אוהבה ביותר ושמח בה ומשתוקק בה אמור מעתה כשיראנה בשתי עיניה על אחת כמה וכמה כך אברהם אבינו וכו'. פירש הרמתיים צופים (תלמידו של ר' שמחה בונים מפארשיסחא, אות פ') וז"ל: כי הצנועות כאשר הולכות בשוק דרכם לכסות ראשם ופניהם ואינם מגלים כי אם עין אחת כדי לראות לילך בשוק.

והמשל הזה איתא גם במדרש זוטא (שיר השירים פרשה ד') בקיצור לשון והובא בילקוט שמעוני (שם פרק ד' רמז תתקפ"ח).

ח. בפירוש ר' יהודה החסיד (דף קס"ד) על הפסוק ופרשתך כנפך על אמתך (רות ג' ט') כתב וז"ל: כמין בגד היו תולין לארוסות על פניהם באותן הימים שלא יסתכל בהם אדם מעתה הואיל ואסורה לכל.

ט. בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תש"ע בסוף תשובתו, מובא להלן בפרק ג' אות ו') כתב וז"ל: ...דמי לא עסקינן דבזמן חכמי התלמוד היו הנשים הולכות מכוסות, ואפילו הכי אסרו. (והא דאיתא בגמ' תענית כג: כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא, עי' בספר בן יהוידע שם שכתב וז"ל: ...ויתכן נפל הצעיף מעליה מכח איזה סיבה וראו אותה, עכ"ל).

י. ועיין להלן ריש פרק י' דברי המדרש חופת אליהו, שמבואר שם להדיא איך הלכו בזמן הבית.

פרק ג

במשנת הראשונים והפוסקים

א. כתב הרמב"ם (הלכות אישות פרק כ"ה הלכה ב') וז"ל: ...דבר ידוע הוא שאין דין זה אלא באותן המקומות שהיה מנהג הנשים שם להלך בשוק ופניהן גלויות והכל יודעין אותן ואומרין זו היא בתו של פלוני וזו היא אחותו של פלוני כמו ערי אדום בזמן הזה. אבל מקומות שאין דרך הבנות שם לצאת לשוק כלל ואם תצא הבת למרחץ בנשף תצא מתנכרה ולא יראה אותה אדם חוץ מקרובותיה הרי זה טוען אף במומין שבגלוי.

ב. וכעין זה כתב הסמ"ג (חלק מצות עשה מצוה מ"ח), וכן כתב המרדכי (כתובות אות קצ"ח), וכן נפסק בשלחן ערוך (אבן העזר סי' קי"ז).

ג. כתב הטור (או"ח סי' ש"ג) וז"ל: ואשה יוצאה רעולה והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים. פי' הפרישה וז"ל: חוץ מהפנים פי' רש"י חוץ מן העינים. וכן בשולחן ערוך (שם סעיף כ"א) וז"ל: יוצאת אשה רעולה וכו' עכ"ל, וכתבו הנו"כ

בעל הבית בבבל ונתעכב בביתו של בעה"ב יותר משנה תמימה, ולא אירע שום פעם שפגש באשתו של בעה"ב מבלי מסוה על פניה, ובפרט כשיש אורח בביתה אינה יוצאת אפילו לחצר כל עוד שהאורח מצוי, אלא דוקא כל כבודה בת מלך פנימה, וא"כ אתמהא על הארץ הלזו דלמה משונה מכל חברותיה משאר מדינות.

ויותר יגדל התימא על כל חכמי דור ודור אשר היו לפנינו שאין לא השגיוהו ולא מיחו על הדבר הזה לחפש במנהג הרע הזה ולבטלו, ולגזור עליהם שמכאן ולהבא ישימו מסוה על פניהם לפחות בעת צאתם להלך ברה"ר.

ואולי שיש ללמד עליהם זכות משום שראו את דורם יפה שהיו צנועות הרבה ואין אשה יוצאה מדלתי ביתה חוצה ללכת בשוקים וברחובות ואפילו אחת מאלף לא ימצא אשה הולכת לשוק לרה"ר, ואף כי לפעמים במועדים וחגים יוצאות מבתיהם לבקר קרוביהם או כלה לבית אביה אינן הולכות כי אם בשכונת היהודים, וזה אינו אלא עראי, והוי כעין דבר דלא שכיח דלא גזרו ביה רבנן, א"כ מתוך שהיו צנועות הרבה מכסות גם פניהם בצעיף שעל ראשם ואינם מניחות כי אם עין אחת לראות הדרך, אבל שאר הפנים היה מכוסה בצעיף מש"ה לא תקנו להם לעשות מסוה.

משא"כ עתה בזמנינו שהרבה נשים יוצאות לרה"ר שלא ברשות, וגם אפילו שהם מתעטפים בצעיף מ"מ כל פניהם מגולה ואפילו גוי שבשוק מכיר בהם והכרת פניהם ענתה בם, שודאי ראוי לגזור עליהם לבלתי לכת אשה ברה"ר כי אם מסוה על פניה מלבד הצעיף, ואשרי חלקו למנהיגם על ככה, וכו'.

הא ודאי שחיובא רמי עלן ועל כל חכמי הדור לתקן מעוות זה ואחר עמו, שמכאן ולהבא שאל יהיו יוצאות בנות ישראל לרה"ר מבלי מסוה על פניהם, גם צר לי מאד על הנשים העומדות בפתח חצריהם שהוא פתוח על רה"ר שעומדים שם מבלי שום צעיף ועומדים לראות עובר ושב דרך שם.

(ספר חכמה ומוסר להר"א ענתבי, ראש רבני חלב שבסוריא, דרך הצניעות פרק א')

דפירושו **חוץ מהעינים** (באר הגולה וביאור הגר"א וש"מ שם), וכן כותב **המשנ"ב** (ס"ק ע"א) וז"ל: **בערוך וברש"י** איתא **חוץ מהעינים** (ועיין בשער הציון). וכתב **רבינו ירוחם** (בספר אדם בהלכות שבת נתיב י"ב חלק י"א) וז"ל: ויוצאה אשה מעוטפת בראשה כמו שנוהגות לצאת וכן בטלית.

ד. וכתב **הבאר היטב** (אהע"ז סי' כ"א סק"ב) וז"ל: **וכנסת הגדולה** בשם **הרדב"ז** ח"ב (מובא בסמוך אות ו') כתב, דלא סגי כשירחיק ד' אמות אלא כל שאינו מרוחק שאינו מכיר ומבחין בה בהלוכה ובתנועותיה אסור. איסור זה הוא בכל האנשים ובכל המקומות אפילו במקום שהנשים הולכות מכוסות מכף רגל ועד ראש, עכ"ל. (והר"ר **דניאל פריש** העתיקו בס' **ימי הבחרות** שער ב' פכ"ו).

ה. **באבודרהם** (בסוף הספר בחלק **תשלום אבודרהם**) מביא פזמון לר' **משה בן עזרא** ליום כיפור וז"ל הפזמון: מה נאמר ונגפים אנחנו ממעשנו, ועל פנינו צעיפים מהביט לעושנו וכו'. מפרש על זה **האבודרהם** וז"ל: צעיפים, הוא כנוי לעוונות שהם מסתירים בינינו ובין הבורא. כמו **הצעף שמעטפין בו הנשים פניהם**, והוא מלשון וַתִּכֶּס בַּצִּעְפִּי (בראשית ל"ח, י"ד).

ו. בשו"ת **הרדב"ז** (ח"ב סי' תש"ע) כתב וז"ל: שאלת ממני אודיעך דעתי במה שאמרו אחרי האיש ולא אחרי אשה, אם נוהג דין זה בארצות הללו שהנשים הולכות מכוסות מכף רגל ועד ראש ואין נגלה ממנה דבר שיוכל האדם להסתכל בו. תשובה, לא נתנו רבותינו ז"ל דבריהם לשיעורין, אלא כל הנשים שוות וכל המקומות שווים, ותו דאין הטעם משום שמסתכל במקום מגולה ממנה אלא עיקר הטעם הוא מפני שיבוא לידי הרהור, ועל ידי הילוכה ותנועותיה אע"פ שהיא מכוסה יבוא לידי הרהור, דמי לא עסקינן דבזמן חכמי התלמוד היו הנשים הולכות מכוסות ואפילו הכי אסרו.

ז. ועיין לעיל פרק ב' אות ה' דברי המאירי.

ח. כתוב בספר **השורשים להרד"ק** (אות צ' ערך צעף) וז"ל: וַתִּכֶּס בַּצִּעְפִּי (בראשית ל"ח י"ד), וַתִּסֶּר צִעְפֶּיהָ מֵעַלֶּיהָ (שם ל"ח י"ט), **עטוף שמעטפות בו הנשים פניהם**. (וכעין זה כתב גם באות ס' ערך סוה, וכן גם באות ר' ערך רעל).

וכן כתב בפירושו לנ"ך (ישעיה ג' י"ט) וז"ל: וְהִרְעָלוּת, ופירשו **הגאונים** צעף משימות על ראשן ומתכסות בו כל הפנים שאין נראה להם אלא העינים. וכן ביחזקאל (י"ג י"ח) כתב וז"ל: הַמִּסְפָּחוֹת. כמו המטפחות, והם הצעיפים שמכסות בהם הנשים את פניהן. וכ"כ (שם) **באברבנאל**.

ט. **המהרש"ל** בספרו **ים של שלמה** (יבמות פ"ד סי' כ"ד) כתב וז"ל: ועוד, בגברי ליכא למטעי שהרי בלאו הכי כמה כנופיות של אנשים יש לשם, אבל בנשים איכא למיחש מאחר שהלכה עמה א"כ יאמרו אכל אחת ואחת שחלצה, ועוד, דהנשים מכסות עצמן ואינם מגלות פניהם כל כך, איכא למיטעי.

י. וז"ל השל"ה **הקדוש** (שער האותיות אות

צ'): ומכ"ש האשה שהיא מחויבת להיותה צנועה ביותר שיהיה כל כבודה פנימה, ותסתיר עצמה מכל אדם שבעולם בכל מה דאפשר, ועיניה תמיד למטה ודיבורה בנחת, ולא יראה ולא ימצא ולא יהיה מגולה מכל גופה אפילו במשהו, שלא תכשול שום אדם במראית עין, וכו'.

יא. כתב בספר **דבר בעתו** מתלמידי **האריז"ל** (דף פ"ג ע"ב ד"ה והרד"ים) וז"ל: הנה הסרבל הוא מלבוש העליון שעל כל הבגדים כמ"ש וכו', ואינו הצעף, שהצעף הוא שמכסה כל גופה ופניה ויוצאת לחוץ. (ועי' באריכות בפרק האחרון אות ג').

יב. ר' **יעקב עמדין** כותב בספרו **מגדל עוז** (בית מדות עליית דרך ארץ) וז"ל: צריכה האשה להיות צנועה ויושבת בתוך ביתה, ולא תצא מדלת ביתה אלא לצורך גדול וכו', ותשתדל כשתשב בבית החופה או בבית הכנסת, לישב עם הנשים הצדקניות הכשרות, ולא תהיה מרבה דברים, ויושבת בענוה ובצניעות, ולא יראה ממנה כי אם עיניה. (וראה עוד מדבריו שם, הובא להלן פר' ה' אות א').

יג. וכן כתב **הראשית חכמה** (פרק דרך ארץ שער ד' אות כ"ה) וז"ל: צריכה האשה להיות צנועה וכו', ותשתדל כשתשב בבית החופה או בבית השמחה לישב עם הנשים הצדקניות הכשרות וכו', ולא יראה ממנה כי אם עיניה.

יד. ראה דברי **הצמח צדק** להלן פר' ד' אות ה'.

טו. כתוב בספר **סדר גטרבה** (אות קע"ו) והביאו בספר **פתח האהל** (הלכות גיטין סי' י"ב סעי' ד') וז"ל: תכסה האשה פניה משום צניעות, עד שעה שהרב מדבר עמה ושמקבלת גיטה שאז תגלה פניה.

טז. בתפארת ישראל על המשנה בנגעים (פרק י"א משנה י"א אות פ"ח) כתב וז"ל: סבכה, שליער בל"א שקשור בסבכה היא הויבע בל"א, והצעף משולשל על פני האשה וכו'.

יז. כתב בספר **בן איש חי** (הלכות שנה שניה פר' כי תשא אות ט') בדין תופר בשבת וז"ל: מה שמחברים הלבוש על ידי מחטוכו, וכן במלבושי הנשים וכו', כגון לחבר צידי הצעף או מכסה הפנים ביציאתם חוץ לבית, מותר וכו'.

יח. **בילקוט מעם לועז** פרשת **נשא** (במדבר עמ' נ') בענין ביזוי הסוטה בהשקאתה, כתב וז"ל: והיא ביניהם כפי שהיא בביתה, בלי צעף ובלי מכסה על פניה.

יט. בשו"ת **פני יצחק** (חלק ו' סי' ו') כתב וז"ל: כשהן הולכין מחצר לחצר דרך רשות הרבים או לשוק, הן מתכסות מכף רגלן ועד קדקדן ברדיד גדול ולא נראה מהן בחוש הראות אלא רק פניהם, ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם את הפנים במסוה.

מדת הצניעות משובחת עד למאד ובנשים משובחת ביותר כלל גדול אמרו וכו' מנא לן מתמר וכו' משום דכסתה פניה בבית חמיה רצונו לומר שהיתה מתנהגת בצניעות יתירה וכו'. (מאירי מגילה י' ע"ב)

פרק ד

במשנת גדולי החסידות

א. בספר **בעל שם טוב עה"ת** בראשית (וישב אות ה') כתב וז"ל: כי כִּסְתָה פְּנֵיהָ ודרשו רז"ל (בסוטה דף י') שכסתה פְּנֵיהָ בבית חמיה שהיתה צנועה עיי"ש **ברש"י**, וכשהיה הבעש"ט בסטמבול ראה יונגע לייט שהיה להם נשמת תנאים ואמר שזה מגודל צניעות הנשים (מדרש פינחס החדש אות כ"ח).

ב. וכתב בעל **הבני יששכר** בספרו **אגרא דכלה** (שם) וז"ל: וַיִּחְשְׁבָהּ לְזֹנָה כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ. מתרגם וכו'. הוקשה לו היאך סלקא דעתך דמשום הכי חשבה לזונה על שכסתה פניה, אדרבא מדרך הזונות לגלות פניהם, כמד"א (ירמיה ג' ג') וַיִּמְצָח אִשָּׁה זֹנָה וכו'.

ג. בספר **י"ג אורות** (פרק א') כתב וז"ל: **רבינו אלימלך** נולד ... בשכר צניעות יתירה שהיה בה, כי אביה היה לו בית מזיגה, והיא היתה עומדת שם כל היום לספק משקה להבאים לקנות, וכדי להרחיק את הערלים השכורים מעמה, כסתה מקצת פניה בצעף ודברה אליהם כמתנמנמת.

ד. בספר **שיח שרפי קודש** (ח"ג אות רנ"ד) כתב וז"ל: חיה בת רבינו (-ר' נחמן מברסלב) היתה צנועה מאוד ובעלת יראת שמים עד מאוד, שלרוב הקפדתה במידת הצניעות היתה מכסה פניה כשהיתה הולכת ברחוב.

ה. כתב **הצמח צדק** (יו"ד סי' צ"א) וז"ל: לבוש זה הוא מנהג צניעות לכסות פניהם שלא יביטו עליהם הבחורים. (ועיין עוד מדבריו להלן פר' ט' אות ג').

ו. וכתב בספר **רמתיים צופים** (תלמידו של ר' שמחה בונים מפארשיסחא זי"ע, מובא באריכות לעיל פר' ב' אות ז') וז"ל: כי הצנועות כאשר הולכות בשוק דרכם לכסות ראשם ופניהם ואינם מגלים כי אם עין אחת כדי לראות לילך בשוק.

ז. ובשפת אמת (מגילה י') כתב וז"ל: אהא דאמר מלכים מדוד יש להקשות דהול"ל מִיָּשִׁי, שהרי גם דוד מלך ישראל ה', ויראה לפרש וכו' כי דהע"ה ה' לו המלוכה בצדקתו וכו' רק בניו אחריו י"ל שזכות זה שכיסתה פניה ה' סיוע לדורותיו אחריו שיהי' המלוכה שלהם כנ"ל.

פרק ה

על מה צווחו רבותינו

ומה צווחו

א. ר' **יעקב עמדין** בספרו **מגדל עוז** (בית מדות עליית דרך ארץ) אחר שכתב בזה"ל (מובא לעיל פר' ג' אות י"ב): ולא יראה ממנה כי אם עיניה. הוסיף במאמר מוסגר וז"ל: שמענה נשי מקומנו היושבות בפתח עינים, גלויות עינים פדחת ועפעפים, לסתות צדעים ולחיים, פה לשון ושנים וכו' (ומפרט עוד איברים), כולם רוב נראה לעינים, ואולי חושבות עצמן כמ"ה

(=מלאך המוות) שכולו מלא עינים, והרי כל גופה חשוב כעיניה, ובדין הוא שהרי הביאה המ"ה בעולם וכו' אבל מה נעשה למכשפות הללו וכו' שומר נפשו ירחק מהן בכל ארחות.

ב. בספר נחלת אבות (לנכד אחי הגר"א - נולד בוויילנא ונפטר בירושלם, עמוד פ', ובדפו"י דף ל"ד) כתב וז"ל: **וביותר הנשים ההולכות במצחם ובפניהם מגולות הולכים בשוקים וברחובות, ומה אומר ואדבר, הלא מכבר לשמע אוזן אשר שמענו מפי נביאי אמת, פלצות בעתתני רעדה אחזתני, כמעט כל דבריהם על דורנו נאמר, ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו' (ישעיה ג' ט"ז), וכו', ומה יענו ליום פקודה בבא עליהם רעדה ופחדה, היאך ישאו פניהם השחוצות, ובמה יכסה מצחם המגולות והעזות, עליהם נאמר (ירמיה ג' ג') ומצח אשה זונה היה לה מאנת הפלם. ואמרו חז"ל (ויקרא רבה ל"ב פסק' ה') בשביל ד' דברים נגאלו אבותינו ואחד מהם שלא שנו את מלבושיהן, והנביא צוח וכו'.**

ג. בספר חכמה ומוסר לר' אברהם ענתבי ראש רבני חלב (דרך הצניעות פרק א') כתב וז"ל: **אהה על דורותינו אלה שאפילו בעת שהולכות ברה"ר אינם מכסות את פניהם, שאפילו מתעטפות בצעיף אינם מתעטפות יפה יפה, וכל פניהם יראה וימצא לעין כל רואיהם, ורואים אותן אחד גוי ואחד ישראל, וכל רואיהם יכירום, ואינם מרגישות בעצמם שהכל צופים בהם לחזות יפים, ומזה נולד כמה תקלות נזיקין וחבלות, ומביאין בני אדם לידי הרהור עבירה, וחוטאים ומחטיאים הבריות וכו', ועל זאת ידו כל הדווים ויחרדו איש אל רעהו, ואיך לא נחריד לבכם לבטל המנהג הרע הזה שהולכים ברה"ר בלתי מסוה על פניהם וכו', גם צר לי מאד על הנשים העומדות בפתח חצריהם שהוא פתוח על רה"ר שעומדים שם מבלי שום צעיף. (ועיי באריכות בהקדמה).**

ובפרק ג' כתב וז"ל: **דרך הנשים הצנועות לשמור את עצמם לבלתי שום אדם יסתכל בהם וכו' ולהיותן גורמות לבני אדם לבא להרהר אחריהם, אבל דרך הפרוצות לגלות פניהם וכו'.**

ד. רבינו יונה כתב באגרת התשובה (אות נ"ח) וז"ל: **וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה, יורדין לגיהנום, והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה. (ועיין מש"כ בספר חפץ חיים בהקדמה בהגה"ה, על כללות דברי רבינו יונה, וז"ל: ששמר ודקדק את דבריו שלא יצא מגדר הדין, עכ"ל).**

ה. וכעין זה כתב בספר הגן לרבינו יצחק ב"ר אליעזר (מחכמי אשכנז לפני כ-600 שנה, ליום שלישי) וז"ל: **לכן צריכה האשה להזהר שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה, מפני שהמסתכלים בפניה ובידיה יורדים לגיהנום, א"כ החטיאה אותם לפי שלא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה והיא גורמת.**

ו. הבן איש חי כותב בספרו קאנון אל נסא (=חוקי הנשים) פרק י"ז וז"ל: (תורגם מערבית) ...אולם משתראה בדרך מראה אשר ימצא חן בעיניה, היא עושה את כיסוי פניה עגול כדי שתראה בקלות את המראה, באמת מעשה זה הוא פחיתות ובערות בושה וכלימה, אשה אחת עשתה בכיסוי פניה מעשה זה ופנו אליה שלשה בחורים ואמרו לה דברי זלזול מבישים.

ובספרו נפלאים מעשיך (אות ע') כתב בזה הלשון: ...ועוד מכרחה אנכי ללכת באותם המקומות בגלוי הראש והפנים ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים, וכו'.

ז. ר' הלל קאלאמייער כותב בספרו שו"ת בית הלל (סי' י"ד) וז"ל: ...כי מנהג זה של צניעות אשר היה מיוסד בעיה"ק מלפנים שהיו הולכות מעוטפות לאו מלתא דחסידותא הוא אלא מעיקר הדין וכו', וכל מי שאינה מתנהגת כן עבירה גוררת עבירה וכמה רעות מסתעפים מזה, כי פרצה קוראה לגנב לבוא עי"כ לידי הסתכלות, ואם אנו מוזהרים מדברי קבלה בְּרִית כְּרָתִי לְעֵינַי וְכָה אֶתְבּוֹנֶן עַל בְּתוּלָה, לנשואה עאכו"כ, שהזהירה התורה וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם וראיה מביאה לידי הרהורים רעים וכו', וזה כמה מדרכי היראה והצניעות שנשכחו מבנות ישראל ונעשו כהיתר וכו'.

פרק ו איך הלכו בא"י בכלל ובירושלים בפרט עד סמוך לזמננו

א. באגרות ארץ ישראל (דף קע"ב) מביא וז"ל: **הנשים הולכות בצניעות גדולה, כל המלבושים עד צווארם, ואין מגלים אפילו אצבע מבשר, וכשיוצאות לחוץ הן מעוטפות כולן בסדין לבן ובגד שחור על פניה והוא דק של משי ורואה ואינה נראית, ואפילו הבעל אינו מכיר באשתו, ומכסות כל גופן, אפילו אם היתה נראית אצבע קטנה היה גנאי גדול להם, ומלעגים על מלבושי הנשים שלנו והדין עמהם, וכו'.**

ב. במחברת הערוך לר' שמעון פרחון (ח"ב דף נ"ז שורש צם) מביא וז"ל: **מנהג ארץ ישראל ובבל ואספמיא, כל הנשים מכסות פניהן בסדין, וכשנותנין אותן על פניהם, מניחין דרך שפת הסדין חור אחד כנגד עין אחת להסתכל בו, כי אסור להסתכל בנשים... ובארץ אדום בלבד, הנשים מגולות פנים.**

ג. בספר שבחי ירושלים (מלפני כ-450 שנה, דפוס זיטומיר דף י"ח) מביא וז"ל: ...וגדרו בו משום חשש עבירה, כי מנהג המדינה שהנשים הולכות מכוסות פניהם ומעוטפות.

ד. ובספר שערי ירושלים (מאותן שנים) כתב בשער ט' עמ' קנ"ה וז"ל: **והנשים עומדות מבחוץ ומסתכלים בעד אשנבי ביהכ"נ ובעד הפתח והם מעוטפים בסדינים לבנים מראשם ועד רגלם מפני הצניעות.**

ובעמו' קס"ז כתב וז"ל: **בירושלם הולכות הנשים בסדינים לבנים מעוטפים מראשם ועד רגלם כשהולכים בשוק מפני הצניעות אפילו הבתולות, ואף נשי הישמעאלים וכו', אף על פניהם נותנים מסוה דק.**

ה. וראה לעיל פרק ה' אות ז' עוד ממנהג ירושלים בדברי ר' הלל קאלאמייער, (וכן להלן פרק ט' אות ב').

פרק ז

איך הלכו במדינות אחרות

א. ר' יהונתן אייבשיץ כתב בספרו יערות דבש ח"ב דרוש ט' (עמ' קנ"ה) וז"ל: **ובאמת, נשי ישראל כשרות כשהולכות בשוק הן הולכות בכיסוי כל בשר, ואפילו פנים מכסין במדינות המזרח, וכן נאות לבנות ישראל שתלך מעוטפות ורק בפנים מגולות, ולא כל פנים, למען לא יכשלו בה בני אדם.**

ב. ראה דברי היש"ש (הובא לעיל פרק ג' אות ט') דהנשים מכסות עצמן ואינן מגלות פניהם כ"כ.

ג. ועיין לעיל פרק ד' אותיות ג'-ד'.

ד. הבן איש חי כותב בספרו קאנון אל נסא (=חוקי הנשים) פרק א' וז"ל: (תורגם מערבית) מנהג הנשים, מתביישות מכל איש אשר הוא זר להם, ויכסו ממנו פניהם, ואף אם הוא אדם זקן טוב שבטובים, גם תתחבא האשה מפניו ולא תעמוד מולו (ועיין שם מה שצווח). וכן כתב בפרק י"ז וז"ל: **וכן מנהגינו בעירנו זאת, כשמהלכת אשה בסמטה מחוץ לביתה תשים כיסוי על פניה ותכסם עד שתשוב למקומה. (ועיין עוד לעיל פר' ה' אות ו').**

ה. בשו"ת אז נדברו (חלק י"ב סי' מ"א) כתב ההנהגות שבק"ק תימן יצ"ו וז"ל: **א. הקפידו ללכת עם שמלה רחבה מאוד, ב. הקפידו ללכת עם שני מטפחות בבית, וכשיוצאות לרחוב מוסיפות עוד מטפחת גדולה שבה מכסה את כל הראש והפנים, ומשאירה רק עין אחת מגולה ואף את ידיה מכסה ואף בתולות מתכסות עם שני מטפחות, וכשיוצאות לשוק מוסיפה עוד מטפחת אלא שאינה מכסה פניה, ג. הנשים לא היו יוצאות לשוק אלא בשעה שהגברים בביהכ"נ, כי היו שעות קבועות בכל בתי הכנסת, וכו', כל מה שכתבתי אינו סתם חומרות שנהגו, אלא היו אצלם דבר עיקרי ואשה שעוברת על אחד מדברים אלו נקראת פרוצה.**

ו. וכן כתב בספר סערת תימן (לר' עמרם קורח מחכמי תימן) דף קי"ז וז"ל: **כשיוצאה מביתה לבית אחר במבוי נותנת על ראשה רדיד קטן, ואם יעבור איש במבוי מכסה בו את פניה, ועומדת במקומה עד יעבור מלפניה. אבל כשיוצאה מרחוב לרחוב אפילו בתוך השכונה לובשת רדיד ארוך ורחב ומכסה בו הרדיד אשר על ראשה וכל בגדיה שעליה, ובקצותיו כורכת על ידה, ומכסה את פניה בסדין ארוג מחוטי משי דקים, קורין לו**

מג'מוק, כדי שתהארואה, ואין נראה מגופה אפילו כחוט השערה, ואינה פושטת רדיד זה אלא אחר שתחזור ותגיע לביתה.

ז. וכעין זה כתב בספר **אבן ספיר** לר' יעקב **ספיר** (חלק ב' בית עדן פרק ח' דף ל').

ח. ר' **אברהם ענתבי** כתב בספרו **חכמה ומוסר** (דרך הצניעות פרק א') וז"ל: וגם שמעתי, שבכל גלילות ישראל, שמנהג נשי ישראל שנותנות מסוה על פניהם מלבד הצעיף, ואפילו בביתם לא יסירו המסוה מעל פניהם, ואחד משלוחי א"י הגיד לי, שנתאכסן בביתו של בעה"ב בבבל, ונתעכב בביתו של בעה"ב יותר משנה תמימה, ולא אירע שום פעם שפגש באשתו של בעה"ב מבלי מסוה על פניה, ובפרט כשיש אורח בביתה אינה יוצאת אפילו לחצר כל עוד שהאורח מצוי, אלא דווקא כל כבודה בת מלך פנימה. (ועי' באריכות בהקדמה).

ט. מובא בספר **מלכי ישורון** (עמ' 290) והעתיקו בקונטרס **לבוש היהודי** (עמ' 9): בשנת קמ"ח וכו' יהודי ספרד היתה בהם צניעות גדולה עד שהאח לא היה מכיר באשת אחיו והאב לא היה מכיר את כלתו אשת בנו ומעולם לא נמצא אשה עבריה ברחובות קריה והיוצאת לאיזה הכרח היתה יוצאת בפנים מכוסות והולכת במרוצה בצידי הדרכים ואך בבוא יהודי צרפת לסיביליא התחילו נשותיהם לפתוח חנויות של סחורות ושל מלאכת יד והיה שם רב גדול שמו ר' יצחק בן שושן והרעיש את העולם על זה.

י. וכן היה המנהג נפוץ בזמנם של הרמב"ם והסמ"ג בארצות שונות כמבואר בדבריהם להדיא, (הובאו לעיל ריש פרק ג').

ושמעתי באשת חיל שהיתה יפ"ת, והיתה נוטלת פחם ואבק קוטרא שעל פי התנור ומשימה על פניה, שלא תהא נראית יפה בפני בני אדם ויכשלו בה, ובפני בעלה היתה רוחצת פניה. (אורחות יושר למהר"י מולכו מלפני כ-250 שנה, פרק ח')

פרק ח

האם הבתולות ג"כ בכלל

א. בספר **בניהו** (מגילה י"ד) כתב לגבי שרה אמנו וז"ל: ומה שנקראת יסכה במשמעות זו שהכל סכין ביופיה זה היה לה בקטנותה בעת שנולדה דעדיין לא היה לה דעת לשמוה עצמה להצניע עצמה, ואחר שגדלה קצת היתה מצנעת עצמה ושום אדם לא ראה אותה, ולכן דקדק הכתוב שלא לקרותה בשם יסכה שיש בו משמעות זו שהכל סכין ביופיה אלא רק פעם אחת בעת שמדבר במוליד אותה הוא הרן שקראו אבי יסכה.

ב. ועיין לעיל פרק א' אותיות ט'-י"ג לגבי רבקה אמנו.

ג. וכן שם אות י"ד לגבי רחל אמנו.

ד. וכן שם אותיות ט"ז-י"ז לגבי דינה, (וכל הנ"ל מיירי כשהיו בתולות).

ה. באגרות ארץ ישראל (דף קע"ב) מביא וז"ל: וכשיוצאות לחוץ הן מעוטפות כולן בסדין לבן ובגד שחור על פניה והוא דק של משי ורואה ואינה נראית, ואפילו הבעל אינו מכיר באשתו, ומכסות כל גופן וכו', והדין עמהם, ומיד כשבאתי הנה, כל מלבושי בתי הגדולה תקנתי כמנהג המדינה. עכ"ל.

ו. וכתב בספר **שערי ירושלם** (בעמ' קס"ז) וז"ל: בירושלם הולכות הנשים בסדינים לבנים מעוטפים מראשם ועד רגלם וכו' אפילו הבתולות וכו', אף על פניהם נותנים מסוה דק. (הובא לעיל פר' ו' אות ד' באריכות).

ז. בדברי הרמב"ם (הובא לעיל ריש פר' ג') מבואר היאך הלכו הבנות בכל הגולה לבד מארץ אדום, וכעין זה הבאנו (שם) משאר ראשונים (עיי"ש באריכות).

ח. בספר **אגרת הקודש** לר' גרשון הלוי סג"ל מפראג (מלפני כ-400 שנה, ויש שקראוהו גלילות א"י, והובא בספר **אוצר מסעות** עמ' 186) הנדפס עם הסכמת הב"ח, כותב בתוך דבריו על מסעו ל"עשרת השבטים" וז"ל: ומנהג המלך ההוא וכו' ושתי בנות צנועות גדולות וכו' וכשיוצאות מסוה על פניהן שלא יסתכלו בהן בני אדם ויחטיאום חלילה.

פרק ט

למה לא הלכו כך בכמה מקומות

א. ר' שלמה אליעזר אליפנדרי כותב בספרו **שו"ת סבא קדישא** (ח"א סי' ל"ב) וז"ל: ...אלא שאחר כמה שנים, מפני סיבה שנשתנית הכיסוי שעל ראשה, אח"כ התחילו לשנות גם שאר מלבושים שהיה להן ביחוד לנשי ישראל איזה מהן, ועי"ז בהמשך הזמן התחיל מעט מעט הקלקלה באיזה מהן לצאת בכיסוי ראשה וגופה לבד שלא ברצון חכמים, והיו העם צועקים תמיד על זה, וגם מנהיגי העם היו מצטערים על זה, אבל לא היה בידם לגדור הפירצה הזאת, שבאמת ימשך מזה כמה דברים רעים, הסתכלות בהן, וגילוי שער, וכדומה, וכבר אמרו (ברכות ס"א) אחורי ארי ולא אחורי אשה.

ב. ר' הלל קאלאמייער כותב בספרו **שו"ת בית הלל** (סי' י"ד) וז"ל: ועתה אל בית יעקב אשים דברי ידעתי בנות ציון ידעתי כי לא במרד ובמעל עשיתם כאלה, רק סיבות הדבר כי נתגדלתם רבות בשנים בארצות העמים, ושם נתקיים בעוה"ר בנו, ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, והיה העקוב למישור, וזה כמה מדרכי היראה והצניעות שנשכחו מבנות ישראל ונעשו כהיתר וכו', עכ"ל. וראה ראשית דבריו שם (מובא לעיל סוף פרק ה').

ג. כתב הצמח צדק (שער המילואים שו"ת סי' מ"ה) וז"ל: וצריכה להזהר ולכסות כל שערה, שהרי זהו ערוה ותאוה, ואיך תעורר תאוה לבני אדם, ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה דהא לא סגי בלאו הכי, דלא תוכל לילך אם עיניה יהיו מכוסות, ואדרבא מצינו בשבת (ס"ה) ערביות יוצאות רעולות, ופירש"י שדרך

נשים ישראליות שבערב להיות מעוטפין ראשן ופניהם חוץ מהעינים וכו', אם כן נהי שבמדינות אלו לא נהגו לכסות הפנים משום דטריחא מילתא וגם שלא יצחקו העכו"ם עליהם, אבל למה תגלה שערות ראשה וכו'.

פרק י

אם הוא לבוש הגוים וממי לקחיה ואם צריך ללמוד מהם

א. כתוב במדרש **חופת אליהו** (פרק ד' סי' מ"א) וז"ל: ד' דברים אמר אדריינוס לבני פלטין שלו, מה שישראל עושין לנו נאה לעשות ... נשיהן של אלו יוצאות ופניהם מכוסות.

ב. ר' אברהם ענתבי רבה של ארם צובה כתב בספרו **חכמה ומוסר** (דרך הצניעות פרק א') וז"ל: ...והיה להם ללמוד ק"ו מנשי הנכרים, שכולם נוהגות חוץ מהצעף נותנות מסווה על פניהם כשהולכות ברה"ר, כדי שלא יסתכל בהם שום אדם כלל, ואיך אנחנו בני ישראל לא נלך בחוקותיהם בזה הדבר מק"ו, ואיך שפחה תירש גבירתה שזאת היתה הצניעות נחלת עבדי ה' אלו נשי בני ישראל ...וגם אני שמעתי שהגוים מדברים סרה ומלעיגים על נשי ישראל, והיו לעג בפיהם ואומרים שלא כך היו נשים העבריות, שאנו יודעים שהיו צנועות הרבה, ואיך עתה נהפכו מטובה לרעה, ואוי לאזנים שכך שומעות. (ועי' באריכות בהקדמה).

ג. ר' עקיבה פרוש בעל **משנת ר' עקיבה** כתב (בקונטרס **קדושת ישראל** הנדפס בסו"ס אבני שיש) וז"ל: ובעוה"ר בדור פרוץ כזה שפיר עלול הוא שהדור כולו אתי למיסרך ולהמשך אחריהם, וישתכח דת יהודית לגמרי, וכמו"כ מתחלל שם שמים הרבה עי"ז, וביחוד בארצינו הקדושה ת"ו, שהערביות יוצאות רעולות, עטופות במלבושיהן הכי צנועות, וא"כ הוי לענ"ד שעת הגזירה ובפרהסיה ביחד.

ד. וכתב הפלא יועץ (ערך מחשבה) וז"ל: ועל אחת כמה וכמה צריכה האשה להיזהר בזהירות יתירה שלא להכשיל את אחרים, כי האשה ההיא תשא את עוונה, והיא נוטלת חלק בראש, כי המחטיא את חברו הוא רע ומר יותר מההורגו, וכו', ושבח אני את בני ישמעאל בענין זה שמסתירים נשותיהן מכל איש.

ה. בספר **אורך ימים** (לר' שמואל בנבנשתי מלפני כ-450 שנה) פרק ב' כתב וז"ל: כל בת ישראל תקח מוסר מצניעות נשי ישמעאל וכו'.

ו. בספר **התדמות הלשון** (להגאון ר' ב"צ חיים לובעצקי זצ"ל) בביאורו לשה"ש (ד' ט') כותב וז"ל: ופריצות הוא התגלות הפך הצניעות, וכמעט כל מקום סדוק בגוף הוא מקום גנאי, וכן אמרו שכן צנועות כוחלות עין אחת, וכן אמר (שה"ש ד' ט') לַבִּתְּנִי אַחֲתִי כְּלָה וכו' בְּאַחַת מֵעֵינֶיךָ, והשניה מכוסה ורעולה, וכן ערביות יוצאות רעולות מחמת צניעות וכו', כמו שאנו רואים היום אצל הערבים בארץ ישראל וכו'.

ז. וכתב בעל המנורת המאור בספרו (נר ז' כלל ב' חלק א' פרק ב') וז"ל: כמה היא גדולה מעלת הצניעות, שאפילו מי שהוא מאומה אחרת הוא אהוב ומפואר בעבודה, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (נ:) תניא, אמר רבן שמעון בן גמליאל, בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים, צנועים וכו', ואם האומות הפרוצות מורגלים בדברי צניעות, מה לעשות לישראל המובדלים משאר האומות בקדושה ובטהרה ובצניעא.

"כמעט כל עונש האשה בעולם הזה ובעולם הבא וזכייתה לעולם הבא תלוי בצניעות". (חסד לאלפים לבעל הפלא יועץ או"ח סי' ג')

פרק יא

מה זוכות אלו ההולכות כך

א. בגמרא (מגילה י: סוטה י: הובא באריכות לעיל פרק א' אותיות י"ח-כ"א, עיי"ש) כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר וכו' דכסתה פניה בבית חמיה וכו'. (ועי' בבן יהוידע בסוטה שם למה נקט בבית חמיה).

וכן דרשו בגמ' (סוטה שם, מכות כג:) עה"פ (בראשית ל"ח כ"ו) צדקה מְמַנִּי: יצאת בת קול ואמרה מְמַנִּי יצאו כבושים. פירש"י (במכות שם) וז"ל: דברים נעלמים הללו מאתי יצאו, שלפי שיהודה היה מלך, והיא זכתה לצאת ממנה מלכים מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה, יצאתה גזירה זו מלפני שיצא זרע משניהם וכו'.

ב. בספר בעש"ט עה"ת (וישב אות ה') כתב וז"ל: פי כְּסֻתָּהּ פְּנֵיהָ וכו', וכשהיה הבעש"ט בסטמבול ראה יונגע לייט שהיה להם נשמת תנאים ואמר שזה מגודל צניעות הנשים. (הובא באריכות לעיל פר' ד' אות א').

ג. ובספר קב הישר (פרק כ"א) כתב וז"ל: זה הוא כלל גדול, כל אשה שהיא צנועה במעשיה ובמחשבותיה, זוכה שיצאו ממנה נביאים וחסידים ואנשי מעשה, וראיה מתמר.

ד. וכתב ר' יהונתן אייבשיץ בספרו יערות דבש (ח"א דרוש י"ב) וז"ל: צאו וראו מתמר אם המלכות איך כסתה פניה ויהודה לא היה מכיר בה בכלתו הנשואה לבניו, ראו מה זכתה, אשר כל זרע מלכות בית דוד שהיא משפחה נבחרת מכל היצורים יצאו ממנה.

וכן יזכו כל הנשים הכשרות שיולידו בנים כשרים.

ה. בספר שפתי כהן עה"ת מגורי האריז"ל (סוף פרשת חיי שרה) כתוב וז"ל: בצעיף וְתַתְּכֶם, לפי שכסתה פניה זכו בניה לענני כבוד, וכן צעיף גימטריא אלו ענני כבוד.

ו. האלשיך הק' בספרו תורת משה (בראשית פר' כ"ד פס' סד-סה) כתב וז"ל: וְתַתְּכֶם הַצָּעִיף וְתַתְּכֶם, ובמדרש (הובא לעיל פרק א' אות י"א) שנים נתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר. ותהיה הכוונה להורות כי לפי רוב

צניעות האשה כן תפקד בבנים, כענין (תהלים קכ"ח) אֲשִׁיתָךְ כְּגֶפֶן פְּרִיָּה בְּיַרְכְּתִי בֵּיתְךָ, וזה יורה בזה כי שנים נתכסו בצעיף שהוא כסוי ועטוף יתר, ונפקדו ללדת שנים שנים. ואחר שהיה בשתים, לא מקרה הוא, כי אם בעצם מן השמים על צניעותן ביותר.

ז. וכתב בספר חכמה ומוסר (דרך הצניעות פרק א') וז"ל: ...פוק חזי מה שאז"ל על שרה אמנו וכו', שתמיד היתה מכסה פניה אפילו בביתה וכו', וכן ג"כ בתמר וכו' שהיתה מכסה פניה אפילו בביתה עם בעלה כמו שהיתה עושה שרה. מה זכו, ששרה היתה אם כל ישראל ויצאו ממנה כמה מלכים ונביאים וחכמים וחסידים לאין חקר ומספר, וגם תמר, יצאו ממנה כל מלכי בית דוד ומשיח ישראל. (ועי' באריכות בהקדמה).

ח. כתב בספר בן יהוידע (מגילה י: וז"ל: זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים. קשה וכו', מלכים אם ירבו הצנועות לא אפשר שירבו המלכים וכו', ונ"ל בס"ד כל ראש ישיבה נקרא בשם מלך כמ"ש וכו', אי נמי תזכה לחכמים גדולים שנקראים בשם מלכים וכמ"ש מאן מלכי רבנן שנאמר ב' מְלָכִים יִמְלְכוּ. (ועיי"ש עוד מה שהאריך הרבה בזה).

וכן האריך במס' סוטה (י:) ובסוף דבריו כתב וז"ל: ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, בא לרבות בתיבת כל אפילו שאין לה יופי כ"כ וכו', גם אפילו שהיא אינה ממשפחה המיוחסת הרבה, אפ"ה זוכה שיצאו ממנה

מלכים ונביאים, דהאי מלכים לאו דוקא, אלא ר"ל בעלי שררה גדולה, כמו נשיאים וכיוצא, והאי נביאים לאו דוקא אלא בעלי רוח"ק, עכ"ד נר"ו, עכ"ל.

ט. עוד כתב בספר בן יהוידע (מגילה יג:) וז"ל: וְדַבֹּרָה אִשָּׁה נְבִיאָה וכו', דבא הכתוב לתת טעם שני על אשר זכתה לנבואה וכו', וכיון שהיתה צנועה במידת חסידות לכך זכתה לנבואה, דאמרו רז"ל בשכר הצניעות זוכין לנבואה, וכמו שאמרו גבי תמר וכו'.

י. בספר תורת יחיאל (לר' עקיבא יוסף שלעזינגער בעל לב העיברי) כתב (בראשית א') וז"ל: ולפי רוב הצניעות כן תולדותיה, כדרז"ל, פי כְּסֻתָּהּ פְּנֵיהָ וגו', בשביל צניעות יתירה של תמר זכתה וכו'.

פרק מיוחד

ע"ד חכמת כלמת

א. איתא בכתבי האריז"ל בספר ליקוטי תורה (פר' וישב), וז"ל: וְתַכֶּס בְּצַעֲיָךְ. והוא כי לעיף גי' ר"ן והוא סוד ג' שמות ע"צ שג' אצות שכ"א יש לו ע"צ וי' אותיות וד' כשורש גי' לעיף.

והאריך יותר בספר הליקוטים (וישב סימן ל"ח פ' ויגד לתמר) וז"ל: וְתַכֶּס בְּצַעֲיָךְ וְתַתְּעַלְךָ, לעיף גי' ר"ן, והס ג"פ ע"צ, הס רי"ו. וצג'

דברי חיזוק והשקפה נכונה ע"פ גדולי הדורות

שינוי קל כאבותינו ואבות אבותינו וכו' כגון שינוי לשון, שם, מלבוש, מנהגי ביהכנ"ס וכו' ובניו יחנך כך, הגם שנראה כדבר קטן, אבל סוף מביא עד עיקרי הדת והאמונה. (ע"פ שם ח"ב שאלה כ"א)

והיה כי יאמרו אליכם מה העבודה הזאת לכם וכו' מה אתם מנהיגים דברים חדשים וכו'? אף אתם ענו להם ההיפך, שאדברה אנו מטרתינו אחת, להישאר ישנים כמו פעם.

(ע"פ שם ח"א כלל ט' שאלה צ' בהערה בסוף)

...אז יבכו הוריה וכו' כי בעצמם גרמו, כי מחצופה קטנה יוצא גדולה שאילו חינכוה בלא שינוי שם לשון מלבוש וכו' ודאי לא באה לכך.

(ע"פ שם ח"א שאלה י"ג בהערה)

...רחל מבכה על בניה וגו', ממאנת להנחם שהתורה והיהדות לא יוסרו מבניה. ואומרת בעצב מה נעשה בדור יתום כזה, מי יעזרנו להשאר נאמנים לדרך התורה. ע"ז מנחם השי"ת, אל תחששו, וכי קצרה

ידי מלהושיע? מי גאל את אבותיכם ממצרים כשהיו מובלעים בין כופרים ואפיקורסים, כי היראים באמת היו נגד הפושעים א' מחמשים בלבד, מי הושיעים בימי היוונים שהחשמונאים היו מעטים והוכרחו להלחם עמם וגם עם המתיוונים שהתאחדו עמם? הלא אנכי ה'! דעו שאני ה' לא שנית... לכן עשו בכל יכלתכם להשאר נאמנים בלא שום שינוי הקל ביותר כי ה' עמכם. (ע"פ שם ח"ב שאלה כ"ב)

כדי שלא יטעו שאיני מכיר העולם של היום, בכותבי ספר מוסר הכל ע"פ הגמ' מבלי לחסר מאומה ושל לא לשנות אפי' מעט מהכתוב להתאימה לפי הזמן, ומבינים שספר כזה לא ישפיע ושהמחבר יהיה ללעג, כי כהיום אפי' בין החרדים יש הרבה לצים ואפי' צבועים. לכן אבאר.

א': וכי מה יכול הלעג להביא, למעט כבודו ושמו וידידיו וממונו. אבל יהודי שקורא קרי"ש באמת, ובעבור עול מלכות שמים מוכן למסור נפשו ורכושו, וכי יש איזה מין השפלה שיוכל לעכבו.

ב': באמת אין "עולם של היום". כי מעולם בני אברהם יצחק ויעקב האמיתיים כשמוכיחים אותם באמת תיכף מתחרטים וצועקים לה', סלח לנו כי חטאנו, השיבנו, ועזרנו לשוב לקיים את התורה. ומטרת הספר היא רק ליהודים כאלה.

(ע"פ עת לעשות להגה"ק ר' הלל קאלאמייער מגדולי תלמידי החתם סופר, בהקדמה לח"ב בהערה, מתורגם מאידיש ובקיצור לשון)

השי"ת ודאי ישרים מלאכתו, כגון שיראה שיבוא זמן שהאמת תתייקר וכו', כך שיווצר "עם לבדד ישכון" כאלו שיהיו מובדלים וכו', כי הם לא יסבלו השינוי הקטן ביותר, והם ייקראו בשם "כולך יפה רעיתי ומום אין בך" ואז יקויים נבואת זכריה (י"ג ט') "וצרפתים כצרך את הכסף" וכו'.

יהודי אמיתי חייב לצעוק אני וצאצאי חפצים עד עולם לקיים כל התורה יחד עם התקנות והמנהגים בלא שום

ולא תאמרו נשתנו העתים, כי יש לנו אב זקן ית"ש והוא לא נשתנה ולא ישתנה.

(צוואת מרן החת"ס זיע"א)

...המואס בקיצוניות חלקו עם הזייפנים... הבינוניות שיש לה זכות הקיום האוהבים את הקיצונות ושואפים אליה בכל משאת נפשם ומחנכים את צאצאיהם לפסגת הקיצונות... חובת חינוכנו לקיצונות...

(קובץ אגרות חזו"א ח"ג אגרת ס"א)

וענין שונאי השם נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצות ונזהרים מכל עבירה במעשה ובלשון, אם נפשם רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו, כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו, כי הוא שונא את המלך, כל שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל, שהם מניאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות, כי הם שונאי ה', עכ"ל.

(שערי תשובה לרבינו יונה שער ג' אות ק"ס)

שמות ע"צ יש ל' אותיות, וד' אותיות השורש, כרי ר"ן כמנין לעי"ף. והכונה היא, וְתִכְסַּב בְּצַעֲיָהּ וְתִתְעַלֶּה, תרגומו ואתתקנת. פירוש, כי נתקשט' צקישוטי האצות, שכל א' יש לו ע"צ ועשר אותיות כנז', שעולים לעי"ף, כסמה פניה עם זה הלעיף.

ב. עוד כתוב בספר הליקוטים (פר' בראשית סימן ג') וז"ל: כי אדכ"ר קודם שחטא היה לו זיכרא עילאה וכו', וכיון שחטא, אותה הזיכרא נסתלק ממנו, כנודע מספר הזהר פ' בראשית דף ל"ו ריש ע"ב, וז"ל, וְתִתְעַלֶּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וגו', וידעו כי עירמם הם, דאזדו זיכרא עילאה דכוכ חפי עליהו, ואסתלק מנייהו וכו', ומלצוץ חוה וכו', לקחוס הנשים

הצדקניות, כמו רצקה שנאמר זה (שם כ"ד מ"ה) וְתִתְעַלֶּה וְתִתְעַלֶּה, וכן תמר, שנא' (שם ל"ה כ"ד) וְתִכְסַּב בְּצַעֲיָהּ וְתִתְעַלֶּה, וכן אסתר שנא' זה (אסתר ה' א') וְתִתְעַלֶּה אֶסְתֵּר מִלְּכֻתָּהּ, כל זה רומז לאותה זיכרא, שהוא הפנימיות של המלצוץ של חוה. ולזה תמצא לעיף צגימטריא נ"ר, רמו אל האור הנזכר.

ג. כתב בספר דבר בעתו מתלמידי האריז"ל (דף פ"ג ע"ב ד"ה והרדדים) וז"ל: שהצעיף הוא שמכסה כל גופה ופניה. ובסמוך לו (דף פ"ד ע"א) כתב וז"ל: וְתִתְעַלֶּה מִן־הַצֵּדָה וְתִתְעַלֶּה וכו' והוא הלעיף כמ"ס צדקה וְתִתְעַלֶּה וְתִתְעַלֶּה וכו' והוא מכסה כל המלצושים וכל הקשועים, הוא רמו לקשוט הנשמה שיהיה

האדם נקטר צמעשו וכו' כי הנה יש לבוש עליון שמתכסה בו הנשמה כמ"ס הזכר על בְּבִגְדוֹ בָּהּ ל' צגד והוא מלצוץ הנקרא חלום כמ"ס ע"פ לְגִבֹר אֲשֶׁר דָּרְכוּ וְסִתְּרָה וְיִסְף אֶלֶּוֹהַ בְּעֵדוֹ וכו' וזהו הקשוט של הנשמה שיעשה לה פְּתִיגִיל מלצוץ הלעיף שיתכסה צו כל צגדיה וקשוטיה שהם מעשה מלכותיה שהם הקשועים שלה שצפנים שאם לא כן ח"ו יהיה למחנות ש"ק מספר ארבע מאות איש עמו שהם הקלי' הנק' קש ושק נוֹלֵה של עזים ששולטים הקליפות ת' איש דעשו צנשמה ח"ו:

תם ולא נשלם

הגה צ"ר בנימין ראבינאוויץ צצוק"ל אמר, שידוע שנשים צדקניות במצרים היו מורחות על פניהן טיט לפני יציאתן לרחוב וכו'. ובביתן לפני בעליהן היו כן מתלבשות נאה, ולכן זכו שששים רבוא יהודים יצאו ממצרים. ובזכות ש"לא שנו לבושם" הם זכו למעש"ט ולמצוות, כמו שבת מילה ופסח, ובזכות המצוות והמעש"ט זכו להגאל. ובימינו זכינו להרבה מצוות כמו צדקה, חסד, תורה, באופן שכמה דורות לא ראינו. ומה שחסר זה לבוש הצניעות. כשהנשים תקבלנה על עצמן לתקן את בגדי הפריצות ולחזור לדרכי זקנותיהן ש"לא שנו את לבושן" הן בודאי תבאנה את המשיח במהרה, אכי"ר.

ואין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבדור

שנאמר זְכַר חֶסֶד וְאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל (תהלים צ"ח ג') לבני ישראל לא נאמר אלא לְבֵית יִשְׂרָאֵל.

(מדרש זוטא רות פרשה ד' פס' י"א וכן איתא בילקוט שמעוני רות פרק ד' רמז תרו)

שמות ספה"ק ומחברים המובאים בגליון

(סדר אקראי ואין מוקדם ומאוחר בתורה)

מקרא	גאונים וראשונים	אחרונים פוסקים ומפרשים	ספרי חסידות ומוסר ושאר ספרים
• תורה לך לך, חיי שרה, וישב	• ר' סעדיה גאון • הגאונים • ספר הערוך • רש"י	• שולחן ערוך • מהרש"א • ים של שלמה • ר"ע מברטנורא • ר' יעקב עמדין • ר' יהונתן אייבשיץ • משיב נפש להב"ח	• מנורת המאור • עקידת יצחק • כתבי האריז"ל • ראשית חכמה • דבר בעתו • קב הישר • מהר"ל
• נביאים ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל	• רמב"ם • סמ"ג • הטור • הרוקח	• סדר גט רבה • של"ה הק' • אלשיך הק' • הפרישה • באר הגולה • ר' אליהו מזרחי • כנסת הגדולה • באר היטב	• ראשית חכמה • דבר בעתו • קב הישר • מהר"ל • בעש"ט עה"ת • שפתי כהן עה"ת • דברי דוד עה"ת • להט"ז
• כתובים שירהשירים, רות, אסתר	• רבינו בחיי • רבינו ירוחם • רבינו יונה • הר"ן • פסקי הרי"ד • מרדכי • רדב"ז • אבודרהם • ר' יהודה החסיד • פיוט לר' משה • בן עזרא • ספר הגן • המאירי	• יפה תואר השלם • צמח צדק • שפת אמת • שו"ת פני יצחק • ילקוט מעם לועז • שו"ת אז נדברו • שפתי חכמים • תפארת ישראל • מהרש"א • אליפאנדרי • חוקי הנשים • בניהו בן יהוידע • משנה ברורה	• חכמה ומוסר • בן איש חי • שיח שרפי קודש • אבן ספיר • אגרות א"י • זיו הזוהר • סערת תימן • שערי ירושלים • שבחי ירושלים • תורת יחיאל • עץ יוסף • עוד יוסף חי • נפלאים מעשיך • שמירת הלשון • ר' עקיבה פרוש • התדמות הלשון • מלכי ישורון • י"ג אורות • מתוק מדבש • כתר הצניעות

ובודאי כל ירא ה' ישתדל לחזק ולעודד ואין צריך לומר שלא ידבר ההיפך, שמלבד איסורי לשה"ר והוצאת שם רע וכו' הלא יירא מלגרום לאחרים להימנע מזה, ואיתא ברמב"ם ריש פ"ד מהל' תשובה שהמעכב הרבים מלעשות מצוה עוונן גדול והוא בכלל מחטיאי הרבים ואין מספיקין בידו לעשות תשובה, רח"ל. ויעויין רש"י בחקותי פרק כ"ו פסוק ט"ו מה סופו של המואס באחרים העושים מצוה.

יו"ל פה עיה"ק ירושלם תובב"א, לזכות את הרבים. מהדורת שובבי"ם תשע"ו.

לקבלת הגליונות או הקונטרסים, וכן להערות והארות

נא לפנות לפאקס: 02-6260690, או לת.ד. 50243 י-ם ולרשום עבור:

וכן ניתן להשאיר הודעה במס': 07726-12753 ואח"כ * 2

* תשואות חן לכל המסייעים שהאירונו בתוספת מראי מקומות לזיכוי הרבים *

מצוה
להפיץ ולפרסם